

კრიტიკულ აზროვნებაზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესთან დაკავშირებული ერთი გამოწვევის შესახებ

ლელა ებგვერაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
e-mail: Lela.edzgeradze@atsu.edu.ge; edzgeradze9@gmail.com
<https://doi.org/10.52340/lac.2023.30.16>

მოცემულ სტატიაში გაანალიზებულია კრიტიკული აზროვნების განვითარებისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი, როგორცაა მასწავლებლის უკუკავშირი, მოსწავლეებთან კითხვა-პასუხის ან დისკუსიის რეჟიმში მუშაობის დროს. საგაკვეთილო დაკვირვების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მასწავლებლებს უჭირთ მოსწავლეთა მსჯელობის მართვა, ხშირად ვერ ახერხებენ მათ პასუხებზე/მოსაზრებებზე შესაბამისად რეაგირებას, არ ცდილობენ გაერკვნენ, მათი მოსაზრებით, შეუსაბამო პასუხის მიზეზებში, უმეტესწილად ამჯობინებენ არ შეამჩნიონ იგი და სხვა მოსწავლეებს სთხოვენ იმავე კითხვაზე პასუხს.

ქართულის საკვეთილებზე ტექსტის ანალიზისა და პრობლემატიკის გააზრების დროს მასწავლებლები, მოსწავლეთა წახალისების მიზნით, ხშირად აკეთებენ განცხადებას: „თქვით რაც გინდათ, ყველა აზრი მისაღებია“. თითქოსდა ეს მითითება სრულად პასუხობს ემოციურად უსაფრთხო, პოზიტიური სასწავლო გარემოს მოთხოვნებს, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს მოსწავლეს შეუფერხებლად გამოთქვას საკუთარი მოსაზრებები, რაც კრიტიკული აზროვნების განვითარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. თუმცა, რეალობაში ხშირად საწინააღმდეგო ეფექტს ვიღებთ. მასწავლებლები, როგორც წესი, უყურადღებოდ ტოვებენ მოსაზრებებს, რომლებიც თავად მათ მოსაზრებას არ ემთხვევა. ელოდებიან იმ ერთადერთ პასუხს, რომელიც მათ მიერ ჩაფიქრებულს შეესაბამება და, შემდეგ, უბრალოდ წყვეტენ პროცესს. არ ცდილობენ არა თუ წინა პასუხების განხილვას, არამედ არც იმას გამოკვეთენ, რატომ არის ბოლო პასუხი სწორი.

ფაქტობრივად ეს არის მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ფორმით შენიღბული ერთი სწორი პასუხის პედაგოგიკა, რომელიც მრავალმხრივ დამაზიანებელია. ამ პროცესში მოსწავლე იგნორირებულია, მისი აზრი უგულვებელყოფილია. რაც რიგ შემთხვევებში დემოტივაციას იწვევს. მაშინაც კი, როდესაც მოსწავლეები ავლენენ კითხვებზე პასუხის ან განსხვავებული მოსაზრებების გამოთქმის სურვილს, არგუმენტებითა და კონტრ-არგუმენტებით მათი გადამოწმების გარეშე ვერ მოხდება კრიტიკული აზროვნების განვითარება. კრიტიკული აზროვნება მოსაზრებათა ეჭვქვეშ დაყენების, არგუმენტებითა და კონტრარგუმენტებით მათი გადამოწმების პროცესს გულისხმობს, ამიტომაც სასწავლო პროცესში სწორედ ყოველი გამოთქმული მოსაზრების გაანალიზება და შეფასება მნიშვნელოვანი. ამ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა სწორედ მასწავლებლის ეფექტურ უკუკავშირს ენიჭება. მასწავლებლის მოკლე კომენტარი, შესაბამისი კითხვები წარმოადგენს ინსტრუმენტს,

კრიტიკული აზროვნების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ სწორედ მოსაზრებათა განხილვის პროცესი მოვაქციოთ სასწავლო პროცესის ცენტრში და მოსწავლეების მსჯელობაში წარმოჩენილი წარმატებული მომენტები გავხადოთ თვალსაჩინო.

საკვანძო სიტყვები: მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება, კრიტიკული აზროვნება

მოსწავლის კრიტიკული აზროვნების განვითარება თანამედროვე სასწავლო პროცესის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ 6 ფუნქციურ უნარს შორის (კრიტიკული აზროვნება, შემოქმედებითობა, კომუნიკაცია, კოლაბორაცია, მოქალაქეობა, ხასიათი/ნებელობა) კრიტიკული აზროვნება გვევლინება საბაზისო უნარად, რომლის გარეშეც შეუძლებელია დანარჩენი 5 კომპეტენციის განვითარება. დაკვირვების, დასკვნების ჩამოყალიბებისა და მათი შეფასების უნარის გარეშე შეუძლებელი იქნება იდეების გენერირება, ალტერნატიული პასუხების ძიება და პრობლემის გადაჭრის გზების შემოთავაზება (რომლებიც შემოქმედებითი აზროვნების კომპონენტებად მოიაზრება) ან პასუხისმგებლობის გააზრება და კონფლიქტების მართვის უნარის გამოჩენა (მოქალაქეობა).

დღეს დეკლარირებულად ყველა მასწავლებელმა კარგად იცის, რომ კრიტიკული აზროვნების განვითარებაზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესი მოითხოვს:

- კრიტიკული აზროვნების ხელშემწყობი გარემოს შექმნას,
- კითხვების დასმის სტრატეგიების ფლობასა და დისკუსიის წარმართვას,
- სასწავლო კურიკულუმისა და აქტივობების შესაბამისი დიზაინის უზრუნველყოფას.

მოსწავლის კრიტიკული აზროვნება ვერ განვითარდება ხელშემწყობი გარემოს გარეშე, რომელიც არის ემოციურად უსაფრთხო და ურთიერთპატივისცემით გამსჭვალული, სადაც მოსწავლეს არ აქვს წარუშეშებლობის შიში და შეცდომები არ აღიქმება დანაშაულად. ისინი განიხილება, როგორც შესაძლებლობები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს ჩავუღრმავდეთ დეტალებს, უფრო საფუძვლიანად გავიაზროთ საკითხი, იდეა, თემა. ამ გარემოში მოსწავლე თავისუფლად გამოთქვამს მოსაზრებებს, ავითარებს მსჯელობას, იღებს კონსტრუქციულ უკუკავშირს, რომელიც წაახალისებს მის აქტიურობას. თუმცა, რეალობა ცხადყოფს, რომ თითოეული ამ კომპონენტის შინაარსის გააზრებასა და პრაქტიკაში რეალიზებასთან დაკავშირებით მრავალი აშკარა თუ ფარული გამოწვევა არსებობს.

მოცემულ სტატიაში გვინდა შევხვით კრიტიკული აზროვნების განვითარებისათვის ისეთ მნიშვნელოვან კომპონენტს, როგორც არის მასწავლებლის უკუკავშირი, მოსწავლეებთან კითხვა-პასუხის ან დისკუსიის რეჟიმში მუშაობის დროს. საგაკვეთილო დაკვირვების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მასწავლებლებს უჭირთ მოსწავლეთა მსჯელობის მართვა, ხშირად ვერ ახერხებენ მათ პასუხებზე/მოსაზრებებზე შესაბამისად რეაგირებას, არ ცდილობენ გაერკვნენ, მათი მოსაზრებით, შეუსაბამო პასუხის მიზეზებში, უმეტესწილად ამჯობინებენ არ შეამჩნიონ იგი და სხვა მოსწავლეებს სთხოვენ იმავე კითხვაზე პასუხს.

საგაკვეთილო პროცესში ნაკლებად შევხვდებით ჭეშმარიტად პროდუქტიულ მეყსეულ უკუკავშირს, რომელიც ბიძგს აძლევს მოსწავლეს გააცნობიეროს საკუთარი აზროვნების

პროცესი, იპოვოს წარმატებული თუ წარუმატებელი მომენტები მსჯელობაში, არგუმენტაციაში, მიღებულ გადაწყვეტილებაში, უქმნის მას შესაძლებლობას თავად გაასწოროს დაშვებული შეცდომები, უზუსტობები,... დახვეწოს და განავითაროს სააზროვნო უნარები, რაც მოსწავლეში ბადებს კმაყოფილების განცდას. შედეგად, აზროვნება მისთვის ხდება თვითმამოტივირებელი პროცესი.

სტატიაში ყურადღებას გავამახვილებთ ბოლო წლებში დამკვიდრებულ ერთ არასახარბიელო პრაქტიკაზე. ქართულის გაკვეთილებზე ტექსტის ანალიზისა და პრობლემატიკის გააზრების დროს მასწავლებლები, მოსწავლეთა წახალისების მიზნით, ხშირად აკეთებენ განცხადებას: „თქვით რაც გინდათ, ყველა აზრი მისაღებია“. თითქოსდა ეს მითითება სრულად პასუხობს ემოციურად უსაფრთხო, პოზიტიური სასწავლო გარემოს მოთხოვნებს, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს მოსწავლეს შეუფერხებლად გამოთქვას საკუთარი მოსაზრებები, რაც კრიტიკული აზროვნების განვითარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. თუმცა, რეალობაში ხშირად საწინააღმდეგო ეფექტს ვიღებთ. მასწავლებლები, როგორც წესი, უყურადღებოდ ტოვებენ მოსაზრებებს, რომლებიც თავად მათ მოსაზრებას არ ემთხვევა. ელოდებიან იმ ერთადერთ პასუხს, რომელიც მათ მიერ ჩაფიქრებულს შეესაბამება და, შემდეგ, უბრალოდ წყვეტენ პროცესს. არ ცდილობენ არა თუ წინა პასუხების განხილვას, არამედ არც იმას გამოკვეთენ, რატომ არის ბოლო პასუხი სწორი.

ფაქტობრივად ეს არის მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ფორმით შენიღბული ერთი სწორი პასუხის პედაგოგიკა, რომელიც მრავალმხრივ დამაზიანებელია. ფაქტობრივად ამ პროცესში მოსწავლე იგნორირებულია, მისი აზრი უგულვებელყოფილია. საკითხში გაცნობიერებული პირისთვის საშინლად დამთრგუნველად და ბავშვის შეურაცხმყოფლად ჟღერს მოსწავლეთა „დაწუნებულ“ პასუხებზე შემწყნარებლური ტონით წარმოთქმული მასწავლებელთა სტერეოტიპული ფრაზა „კარგი, მისაღებია შენი პასუხი“.

სავარაუდოდ, ეს არის მიზეზი იმისა, რომ არც თუ იშვიათად მასწავლებლის ამგვარ მოწოდებას მოსწავლეები სრული ინდიფერენტულობით პასუხობენ. აშკარაა, რომ გრძნობენ ფორმალურობას და სურვილი არ აქვთ იმ პროცესში ჩაერთონ, სადაც მათი აზრი რეალურად არავის აინტერესებს. ზოგჯერ ამ დროს მასწავლებელი განსაკუთრებული „ენტუზიაზმით“ ცდილობს მოსწავლეთა გააქტიურებას, რაც, რიგ შემთხვევებში, მოსწავლეზე/მოსწავლეებზე პირდაპირი ძალადობის ელფერს იძენს. სიტუაცია, როდესაც მასწავლებელი დადუმებული კლასის წინ გაღიზიანებული ტონით მოითხოვს ნებისმიერ პასუხს, სრულიად მიუღებელია ბავშვის ინტერესებზე ორიენტირებული სწავლების თვალსაზრისით.

მაშინაც კი, როდესაც მოსწავლეები ავლენენ კითხვებზე პასუხის ან განსხვავებული მოსაზრებების გამოთქმის სურვილს, თუ პროცესში არ არის გათვალისწინებული არგუმენტირების საჭიროება, მითითება „თქვით რაც გინდათ, ყველა აზრი მისაღებია“ მოსწავლეებს დაუფიქრებელი პასუხისაკენ უბიძგებს. ამ დროს უკეთეს შემთხვევაში ვიღებთ პასუხების მრავალფეროვნებას მრავალფეროვნებისთვის. მოსწავლე არ გრძნობს პასუხისმგებლობას, რომ მისი აზრი რაიმე არგუმენტს ეფუძნებოდეს. ეს არსებითად ეწინააღმდეგება სასწავლო პროცესისადმი წაყენებულ მოთხოვნას – ხელი შევუწყობ

მოსწავლეთა კრიტიკული აზროვნების განვითარებას: რისთვისაც აუცილებელია, მოსწავლეს მივცეთ საკუთარი მოსაზრების განმარტების, დაცვის შესაძლებლობა. არ არის გამორიცხული, რომ მისი არგუმენტირება დამაჯერებელი გამოდგეს, თავად მასწავლებელს დაანახოს ახალი შესაძლებლობები. მცდარი მოსაზრების შემთხვევაში კი, უბრალოდ მნიშვნელოვანია, მოსწავლეს გავაცნობიერებინოთ მოსაზრების შესაბამისი დასაბუთების საჭიროება; მასთან ერთად გამოვთვალოთ მცდარი, არასარწმუნო არგუმენტები, რომლებიც ვერ უძლებენ კონტრ-არგუმენტებს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამგვარ კონტექსტში დებულება „ყველა აზრი მისაღებია“, სათანადო გააზრების გარეშე რჩება და აღიქმება, როგორც „ყველა აზრი მართებულია“. ამგვარმა რწმენამ კი შესაძლოა მნიშვნელოვანწილად დააზარალოს ბავშვის კოგნიტური და ემოციური განვითარება. გახდეს მრავალი სტრესის საფუძველი მომავალში.

ვფიქრობთ, ზემოთ აღწერილი პრობლემის საფუძველი ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესებისა და კრიტიკული აზროვნების განვითარების სტრატეგიების არამართებულ გაგებაში იმალება. ბავშვის ინტერესების დაცვა სრულიადაც არ გულისხმობს მისი ნებისმიერი მოსაზრების თუ სურვილის უკრიტიკოდ მიღებას. აუცილებელია სიტუაციის განსჯა მასთან ერთად და შეთანხმების მიღწევა. კრიტიკული აზროვნება კი მოსაზრებათა ეჭვქვეშ დაყენების, არგუმენტებითა და კონრარგუმენტებით მათი გადამოწმების პროცესს გულისხმობს, ამიტომაც სასწავლო პროცესში სწორედ ყოველი გამოთქმული მოსაზრების გაანალიზება და შეფასებაა მნიშვნელოვანი. ამ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა სწორედ მასწავლებლის ეფექტურ უკუკავშირს ენიჭება. მასწავლებლის მოკლე კომენტარი, შესაბამისი კითხვები წარმოადგენს ინსტრუმენტს, რომელიც მართავს მოსწავლეთა აზროვნებას, საშუალებას აძლევს მათ თავად აღმოაჩინონ მოსაზრებათა ძლიერი და სუსტი მხარეები.

ამ ფაქტორების გათვალისწინებით ფორმულირება „ყველა აზრი მისაღებია“ კრიტიკული აზროვნების განვითარების ხელშემწყობ ფუნქციას შეასრულებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მასში მოვიაზრებთ, რომ „ყველა აზრი მისაღებია განსახილველად“ და არაფერია სავალალო იმაში, თუ რომელიმე მოსაზრება, საბოლოოდ მართებულად არ იქნება მიჩნეული. მნიშვნელოვანია, რომ სწორედ მოსაზრებათა განხილვის პროცესი მოვაქციოთ სასწავლო პროცესის ცენტრში და მოსწავლეების მსჯელობაში წარმოჩენილი წარმატებული მომენტები გავხადოთ თვალსაჩინო. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება დაცული ბავშვის პიროვნული ღირსება, უზრუნველყოფილი მისი ემოციური და ინტელექტუალური განვითარება.

ბოლოს დავძენთ, რომ სასწავლო გარემოს განსაკუთრებით პროდუქტიულად აქცევს მასწავლებლის უნარი აღიაროს, რომ თავადაც ყველა კითხვაზე არ აქვს მზა პასუხი, მასაც შეიძლება ჰქონდეს მოსაზრება, რომლის დასასაბუთებლად დაფიქრება ან დამატებითი ინფორმაციის მოძიება სჭირდება. გონივრული მიდგომის შემთხვევაში მასწავლებლის ავტორიტეტი ამით არ კნინდება, პირიქით, ეს აახლოებს მას მოსწავლეებთან და ქმნის ნაყოფიერი მუშაობისათვის შესაფერ გარემოს, სადაც მოსწავლეები განსაკუთრებით კომფორტულად გრძნობენ თავს.

ლიტერატურა:

1. კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნება. USAID/GEORGIA. სამოქალაქო განათლების ინსტიტუტი. USAID/GEORGIA. თბილისი 2012.

2. მასწავლებლები კრიტიკული აზროვნებისათვის. პროექტი – მასწავლებლის ეროვნული ჯილდო. განათლება ყველასათვის, USAID/GEORGIA. თბილისი 2019.

3. სააზროვნო უნარების განვითარების ეფექტიანი სტრატეგიები. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი. ელექტრონული რესურსი

—
extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://old.tpdg.ge/uploads/pdf_documents/saazrovn%20unarebi.pdf

Lela Edzveradze

Akaki Tsereteli State University

About one challenge related to the learning process focused on critical thinking

Abstract

In the article we discuss the importance of teachers feedback for the development of students critical thinking. The practice of classroom observation shows that teachers find it difficult to manage students' reasoning, often fail to respond accordingly to their answers. They do not try to find out the reasons for an inappropriate answer, mostly prefer not to notice it and ask other students to answer the same question.

In the article we will focus on one unfavorable practice established in recent years. During text analyses and understanding of problems in Georgian lessons, teachers in order to encourage students, often make statement: "Say whatever you want, all opinions are acceptable."

At first glance, this instruction responds to the requirements of an emotionally safe, positive learning environment, which allows the student to freely express their opinions and is a necessary condition for the development of critical thinking. However, in reality, we often get the opposite effect. Teachers tend to ignore opinions that do not agree with their own. They wait for the only answer that matches what they have in mind and then just stop the process. They don't try the previous answers, they don't even try to explain why the last answer is correct.

In fact, it is a one-right-answer pedagogic. In this process the student and his opinion are ignored. This in some cases causes demotivation. Even when students show a willingness to express their opinions, critical thinking cannot be developed, without validating them with arguments and counter-arguments.

Critical thinking involves the process of questioning opinions, verifying them with arguments and counter-arguments. That's why it is important to analyze and evaluate expressed opinions in the educational process. Here the effective feedback of the teacher is of crucial importance. Short

comments by the teacher, relevant questions are a tool that guides students thinking. For the development of critical thinking, it is important to make the discussion the center of the learning process and to make visible the successful moments in students reasoning.

რეცენზენტი: პროფესორი ოლგა გუსევა